УДК 346.543:347.734

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КРЕДИТУВАННЯ БАНКАМИ УКРАЇНИ

***А. М. Харченко**, здобувачка*
Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Розглянуто господарсько-правові питання активізації інвестиційного кредитування банками України в контексті активізації банківських інвестицій у реальний сектор економіки.

***Ключові слова**: інвестування, інвестиційні банківські операції, кредитування, банківська установа, державне регулювання банківської діяльності.*

Постановка проблеми. Інвестиційна криза в Україні, яка має затяжний характер, настирлива потреба економіки у фінансових ресурсах, нагромаджених населенням і банками, вимагають залучення коштів в інвестиційні процеси. Очевидною є роль банківської системи України у забезпеченні економіки країни інвестиційними коштами.

У міру скорочення обсягів бюджетного фінансування економіки України роль банківських інвестицій у забезпеченні глибоких структурних перетворень інвестиційної сфери неухильно зростатиме, а сама банківська система має бути готовою до здійснення великомасштабних інвестицій, у тому числі безпосередньо у виробництво, бо банківські інвестиції тісно взаємопов'язані з грошовим сектором економіки. Зрештою, на практиці абсолютної рівноваги економічної системи не може бути досягнуто, але відносна збалансованість розвитку окремих елементів економічного організму мусить постійно підтримуватися.

Як похідне поняття категорії «інвестиції», банківські інвестиції акумулюють у собі суттєві властивості інвестицій узагалі, хоча вони одночасно характеризуються і специфічними формами свого вияву. Тому дослідження економічного змісту банківських інвестицій неможливе без взаємопов'язаного і взаємозумовленого розгляду їх на тлі розкриття суттєвих ознак деяких загальних категорій інвестиційних відносин. Слід зауважити, що для сучасного розуміння банківських інвестицій доцільно також проаналізувати діалектику наукових підходів до розкриття змісту, форм, методів та принципів руху інвестицій в економіку як вкладень капітального характеру.

В Україні неможливо домогтися більш-менш рівномірного підйому економіки, спираючись лише на останні досягнення науково-технічного прогресу, — на це просто не вистачить фінансових ресурсів. Забезпечити динамізм

© Харченко А. М., 2011

усього народного господарства при обмежених ресурсах, можна тільки використовуючи всі технічні засоби, прогресивні стосовно рівня розвитку виробничих сил.

У справі підтримання структурних перетворень слід виходити з принципу фінансового підтримання насамперед життєздатних виробничих структур, підприємств і організацій, що вже адаптувалися до нових реалій економічного життя, здатні ефективно використовувати ресурси і на цій основі протягом найкоротшого часу збільшити обсяги виробництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Банківська інвестиційна діяльність у переважній більшості випадків аналізувалася в економічних дослідженнях. Розгляд теми цієї статті є актуальним та потребує подальшого дослідження.

Зміст, форми реалізації та основні форми закономірності правового статусу Національного банку України розглядав В. Кротюк. Правові аспекти регулювання діяльності банків при фінансових кризах відмічені в працях С. Глібка. Правові сторони банківського внеску в іноземній валюті досліджував Є. Карманов.

Формулювання цілей. Метою статті є розгляд інвестицій та їх ролі в умовах трансформації економічної системи України; комплексний аналіз виконання інвестиційних операцій банками України; шляхи вдосконалення банківських інвестицій на сучасному етапі розвитку банківської системи України.

Виклад основного матеріалу. У загальному обсязі інвестицій більшості підприємств України переважають реальні інвестиції у вигляді капітальних вкладень. Що ж стосується інвестицій у фінансові активи, то їхня частка є несуттєвою, оскільки більшість директорів підприємств намагаються уникнути концентрації акцій у руках великих зовнішніх інвесторів (у тому числі банків) під час розміщення акцій.

Включаючись у ринкові відносини, банківська система як інвестиційний посередник акумулює величезні маси тимчасово вільних грошових капіталів господарств і грошові вклади населення через поточні рахунки, депозитні вклади, депозитні і ощадні сертифікати, банківські векселі та їх акцепт, через використання інших різноманітних грошово-кредитних і фінансових інструментів залучення коштів. Усе це свідчить про великий інвестиційний попит банківської системи на грошові ресурси. Створення ж великих грошових фондів виступає як економічна передумова формування інвестиційного потенціалу банків і банківської системи в цілому.

Завдяки банківським інвестиціям забезпечується переливання грошових капіталів від одних суб’єктів інвестиційних відносин (інвесторів, кредиторів) до інших (позичальників), що сприяє вирівнюванню норм прибутку між різними сферами підприємницької діяльності і створює об’єктивні умови для реалізації тенденції формування середньої норми прибутку в народногосподарській системі.

Закон України від 20 березня 1991 р. «Про банки та банківську діяльність» (в редакції Закону від 7 грудня 2000 р.) визначив одного з основних учасників інвестиційного процесу — банк, надавши йому можливість здійснення широкого кола операцій, пов'язаних з інвестиційною діяльністю: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб, випуск цінних паперів, їх придбання та продаж, лізингові, факторингові та довірчі операції.

Банківський кредит на інвестиційні потреби можуть надавати як спеціалізовані (інвестиційні, інноваційні та іпотечні), так і універсальні комерційні банки.

Відповідно до законів України «Про банки і банківську діяльність» і «Про цінні папери та фондову біржу» банки можуть здійснювати свої інвестиційні операції через випуск та обіг цінних паперів, а також комісійну та комерційну діяльність із цінними паперами (наприклад, торгівля цінними паперами через третіх осіб, розміщення емісійних цінних паперів третіх осіб), надавати послуги зі зберігання цінних паперів, здійснювати депозитарний облік і ведення розрахунків за операціями з цінними паперами, а також інші операції з цінними паперами згідно з чинним законодавством України.

Разом із цим, аналізуючи різноманітні дефініції категорій інвестиційних відносин, вважаємо, що, як і будь-які загальнонаукові визначення, вони не є повними і вичерпними. Це цілком закономірно для визначення різноманітних за складом категорій і явищ інвестиційних відносин в економічній науці і соціально-виробничій практиці.

Як похідне поняття категорії «інвестиції», банківські інвестиції акумулюють у собі суттєві властивості інвестицій взагалі, хоча вони одночасно характеризуються і специфічними формами свого вияву. Тому дослідження змісту банківських інвестицій неможливе без взаємопов'язаного і взаємозумовленого розгляду їх на тлі розкриття суттєвих ознак деяких загальних категорій інвестиційних відносин. Слід зауважити, що для сучасного розуміння банківських інвестицій доцільно також проаналізувати діалектику наукових підходів до розкриття змісту, форм, методів та принципів руху інвестицій в економіку як вкладень капітального характеру.

У сфері інвестиційних відносин категорії «банківські інвестиції» і «нагромадження» реалізують системний зв'язок у вигляді потоків суспільного відтворення, які так чи інакше ведуть до нагромадження. У зв'язку з цим важко не погодитись із поглядами деяких учених-економістів на процес нагромадження грошових ресурсів, який не входить в інвестиційну діяльність, але є його передумовою. Банківські інвестиції у цій системі проходять низку метаморфоз, які лежать в основі інвестиційної діяльності суб'єктів інвестиційних відносин. Закономірності нагромадження, які є передумовами інвестиційної діяльності різних суб'єктів власності, формують обсяг і динаміку

вкладень інвестиційних ресурсів, включаючи банківські, як економічних процесів. Інтенсивність цих процесів вимірюється у часі і характеризує рівень ділової активності, а також ринкової кон'юнктури.

Потреба залучення коштів в економіку створює об'єктивні передумови для активного залучення банківських інвестицій на тривалі строки перш за все у структуровизначальні і фондостворювальні галузі економіки. Разом з тим у сучасних умовах інфляційне переповнення каналів грошового обігу грошовими ресурсами справляє негативний вплив на напрямок грошових потоків банківських інвестицій, виступає стримуючим чинником довгострокових банківських інвестицій і чинником збільшення не тільки ризику неповернення банківських інвестицій, а й знецінення банківського капіталу.

Включаючись у ринкові відносини, банківська система як інвестиційний посередник акумулює величезні маси тимчасово вільних грошових капіталів господарств і грошові вклади населення через розрахункові, поточні рахунки, депозитні вклади, депозитні і ощадні сертифікати, банківські векселі та їх акцептування, через використання інших різноманітних грошово-кредитних і фінансових інструментів залучення коштів. Усе це засвідчує великий інвестиційний попит банківської системи на грошові ресурси. Створення ж великих грошових фондів виступає економічною передумовою формування інвестиційного потенціалу банків і банківської системи в цілому.

Взаємодіючи з процесами залучення грошових коштів і формування банківського капіталу, банківські інвестиції, здійснюються, як правило, не тільки виходячи із розрахунку отримання доходу в майбутньому у вигляді прирощення вартості (відсотку) на вкладений капітал банку, а й повернення вартості цього капіталу після певного проміжку часу. У цьому і полягає одна з особливостей функціонування банківських інвестицій як економічної категорії.

Практика показує, що об'єкти інвестиційної діяльності банків відрізняються з точки зору закономірностей їх відтворення. Однак економічний сенс аналізу ланцюжка метаморфоз банківських інвестицій, переважно у грошовій формі, полягає в тому, аби розкрити джерело отримання доходу від вкладень у різні об'єкти інвестиційного попиту (інвестиційні товари) з метою створення матеріальних умов для підприємницької діяльності. Банківські інвестиції здатні вкладатися через обмін на ринку інвестиційних товарів.

Таким чином, банківські інвестиції опосередковують процес фінансування (кредитування) капіталовкладень або іншої форми вкладень у реальні активи інвестиційних товарів безпосередньо для обслуговування процесу відтворення. Вони характеризуються пропозицією грошових фондів з боку банківської системи, котра виступає як продавець, і попитом на ці фонди з боку потенційних учасників інвестиційної діяльності, які виступають у ролі покупців банківських інвестицій. На цьому ринку формуються попит і пропозиція на банківські кредити, портфельні та інші інвестиції банківських установ. Але для сучасних банківських інвестицій характерним є переважання

у них кредитної форми, що зумовлено відносно слабким розвитком ринку цінних паперів.

Нині перед банками стоїть актуальне завдання збереження і примноження грошових коштів своїх клієнтів. Кредитні ресурси використовуються банком по-різному і з відомим ступенем ризику. Затяжна інфляція першої половини 90-х років XX ст., крім високих доходів, забезпечила українським банкам можливість недбало ставитися до проблеми «поганих» боргів. Прострочена заборгованість швидко знецінювалася. Свідомо йдучи на ризик при розміщенні грошових коштів, керівники банків часто не готові додатково залучати грошові кошти, бо залучення цих грошових коштів і ризик при їх розміщенні призводять до збільшення зобов'язань банку, що в свою чергу при ризиковій політиці може призвести до банкрутства. Виходячи з неведеного, кожний банк для залучення грошових коштів має розробляти свою концепцію розміщення грошових коштів у високодохідні, але безризикові операції і фондові інструменти.

Одним з основних елементів розміщення грошових коштів має стати інвестиційний банківський портфель.

Банк як інституційний інвестор здійснює різноманітні передбачені законодавством операції з цінними паперами. Об'єднуючи кошти вкладників (фізичних і юридичних осіб), банк шукає можливість їх розміщення у дохідні цінні папери. Сформувати інвестиційний банківський портфель — це означає зібрати воєдино придбані в ході активних операцій фондові інструменти.

Дохід, отриманий банком від свого інвестиційного портфеля, повинен сприяти виконанню зобов'язань перед вкладниками і клієнтами. Таким чином, створюючи інвестиційний портфель і вкладаючи кошти у різні фінансові інструменти, банк намагається покрити частину своїх відсоткових витрат. Частина, що залишилася, має покриватись за рахунок доходів від кредитування реального промислового сектору, комісійних та інших операцій.

Активні операції банку, пов'язані з кредитуванням, не завжди можуть задовольняти вимогу про мінімізацію ризику. У разі, коли банк використовує для довгострокового кредитування «короткі пасиви», він зменшує свою ліквідність.

Є багато напрямків розміщення вільних коштів банку, причому не тільки з метою отримання великого доходу і мінімального зниження ліквідності, а й для здійснення диверсифікації ризику втрат від тих чи інших інвестицій.

Зменшення рівня інфляції призведе до збільшення попиту на середньостроковий і довгострокові кредити. Короткострокові кредити приноситимуть дедалі менше доходів.

Розвиток середньострокового кредитування дасть змогу банку ввійти в новий період української економіки, коли його прибутковість визначатиметься роботою з реальним сектором економіки.

Зменшення вартості ресурсів при зміні строку їх залучення вимагатиме від банку зниження питомої ваги зобов'язань до запитання і підвищення частки платних строкових зобов'язань.

Розвиток фондового ринку в Україні ставить нові вимоги у сфері планування інвестиційної діяльності. На відміну від кредитної політики банку портфель цінних паперів наділено великою ліквідністю і мобільністю, які дають змогу інвестору в разі необхідності конвертувати фінансові інструменти в грошові кошти. У межах інвестиційного портфеля банк може дозволити собі використати короткостроковий депозит для операцій на фондовому ринку.

В умовах стрімкого розвитку ринку, чому, як правило, відповідає достатньо високий рівень інфляції і ризику, очікування інвесторів будуються на можливості отримання максимальної дохідності. Завдання формування портфеля зводиться до пошуку такого розподілу інвестованої суми між фінансовими інструментами, коли після закінчення строку «життя» портфеля можлива (за найсприятливіших обставин) дохідність буде максимальною. Отже, цільову функцію завдання формування портфеля треба визначити як максимізацію його можливої дохідності після закінчення строку його «життя».

Слід зазначити, що портфельне інвестування дозволяє поліпшити умови інвестування, надавши сукупності цінних паперів такі інвестиційні характеристики, які недосяжні з позиції окремо взятого цінного паперу і можливі тільки при їх комбінації. Тільки в процесі формування портфеля досягається нова інвестиційна якість із заданими характеристиками. Таким чином, портфель цінних паперів є тим інструментом, за допомогою якого інвестору забезпечується потрібна стійкість доходу при мінімальному ризику.

Отже, при здійсненні своєї інвестиційної стратегії банки можуть орієнтуватися на різні цільові настанови: отримання більш чи менш високого і стабільного поточного доходу або дивідендів, зростання вартості самих цінних паперів, тобто збільшення вкладеного капіталу; нарешті, можливе поєднання обох цілей.

Ефективність діяльності банків значною мірою визначається двома головними чинниками: стабільністю ресурсів та ціною їх залучення і запозичення. Чим вони стабільніші, з більш визначеним строком перебування в розпорядженні банку, тим результативнішим може бути їх розміщення. Але, з другого боку, стабільніші ресурси дорожчі, їх підвищена ціна (ставка залучення) здатна поглинути значну частину доходів. Отже, проблема пошуку дешевих ресурсів, які відповідали б вимогам щодо стабільності, постає перед кожним банком.

Важливу роль у розв’язанні проблеми пошуку стабільних і досить дешевих грошей відіграє формування депозитів до запитання чи залишків коштів на поточних рахунках клієнтів. Значущість використання цієї складової ресурсів є загальновизнаною, однак відсутні кількісні залежності і моделі, які б описували процеси трансформації ресурсів.

Треба зазначити, що ресурси банку за критерієм керованості розглядаються, з одного боку, за характером надходження, а з другого — за характером їх залучення в активи банку. Розміщення всіх ресурсів в активи є результатом

управління банківського персоналу, але залежно від якості цього управління за інших рівних умов можливі різні результати. Формування ж ресурсів, характер надходження і порядок вилучення з банку визначають їх керованість як здатність впливати на зміну обсягу і строків перебування коштів ресурсів банку в його розпорядженні.

У теорії банківського менеджменту ресурси банку за прогнозованістю динаміки їх формування поділяються на постійні, стабільні та некеровані. Постійні ресурси — це капітал банку в грошовій формі, тобто капітал за винятком коштів, вкладених у матеріальні та нематеріальні активи, а також його частина, зв'язана у резервах. Ці ресурси передаються банку його акціонерами (учасниками) для ведення банківської діяльності без обмеження у строках використання, і тому є їх постійною складовою. Вони не можуть бути вилучені з капіталу банку без встановлених Національним банком України обмежень.

До стабільних ресурсів відносять строкові депозити юридичних і фізичних осіб та позикові кошти, отримувані від інших банків у вигляді міжбанківських кредитів або в результаті емісії та розміщення цінних паперів власного боргу. Оскільки строки перебування цих ресурсів у розпорядженні банку визначено, є змога розміщувати їх у найдохідніші строкові активи з урахуванням диверсифікованості портфеля активів і оптимізації параметрів «ризик — прибутковість». Стабільні ресурси банку, які знаходяться в його розпорядженні протягом досить тривалих періодів, називають «довгими» грошима. Це цілком обґрунтовано, оскільки тривале перебування під впливом банківського менеджменту є їх важливою перевагою, — це дає змогу не тільки отримувати досить високі доходи, а й підтримувати у необхідних межах ліквідність балансу банку, адже строкові зобов'язання власники коштів можуть вимагати тільки по закінченні зазначених у договорах строків. Це у свою чергу визначає стабільність ресурсів банку, можливість їх ефективного розміщення та надійність самої установи.

Однак «довгі» ресурси є коштовними — відсоткові ставки за ними досить високі. Небезплатний і банківський капітал — вимоги акціонерів (учасників) щодо нього дуже істотні: по-перше — це дивіденди, по-друге — вимоги щодо капіталізації прибутку та отримання великими акціонерами додаткових доходів з використанням переваг розпоряджатися банківськими коштами, у тому числі у рамках обмежень чинного законодавства. Отже, ресурси банку, які складаються з капіталу та строкових залучених і позикових коштів, дають змогу сформувати найдохідніші строкові активи, але їх висока ціна поглинає значну частину доходів і обмежує можливості нарощування прибутку.

До нестабільних ресурсів банків відносять кошти до запитання, тобто гроші клієнтів на їх рахунках (поточних, розрахункових, бюджетних, кореспондентських рахунках «Лоро»). Вони поповнюються залежно від надходжень і зменшуються залежно від потреби клієнта. Для банку щоденний залишок коштів на кожному такому окремому рахунку є величиною випадковою, яка змінюється

від нуля до максимальної величини коштів на рахунку залежно від індивідуальних особливостей діяльності клієнта. Депозити до запитання на окремих рахунках нестабільні — кошти їх власники можуть вимагати у будь-який час, і тому говорити про керованість, розміщення конкретного депозиту до запитання у строкові активи не доводиться. Депозити до запитання на окремих клієнтських рахунках формуються як «короткі» і нестабільні ресурси.

Однак депозити до запитання в їх сукупності за всіма зобов'язаннями банку створюють поточні пасиви, які відкривають якісно нові можливості для розміщення цих коштів у строкові активи. З огляду на випадковий характер зміни залишків на кожному з рахунків і неможливість «обнуління» одночасно всіх рахунків при нормальній роботі банку поточні пасиви в сукупності створюють постійну, незнижувану частину коштів, яка використовується банками як стабільна складова ресурсів. Так частина «коротких» коштів до запитання трансформується в «довгі» ресурси. Вивчення процесів формування стабільної, постійної частини поточних пасивів і теоретичне обґрунтування розрахунку їх значень підтверджують можливість і доцільність їх використання як керованих ресурсів при збереженні стабільності клієнтської бази банку та стійких оборотів на поточних рахунках клієнтів.

Важливою особливістю цієї частини поточних пасивів є те, що при якісних характеристиках, схожих з характеристиками керованих, тобто «довгих» ресурсів, вони є дешевими, оскільки юридичним особам за депозитами до запитання банки сплачують зазвичай до двох відсотків річних (щоправда, іноді з метою залучення клієнтів на розрахунково-касове обслуговування і нарощування обсягів поточних пасивів практикують і підвищення цих ставок — до 10 відсотків річних). Залучення на розрахункове обслуговування якомога більшої кількості клієнтів (особливо зі значними середніми залишками коштів на їх поточних рахунках) збільшує відносно стабільну частину поточних пасивів, оскільки величина їх умовно постійної частини прямо залежить від кількості клієнтів і середнього значення (математичного очікування) залишків коштів на їх рахунках. У міру збільшення загальної величини поточних пасивів зростає й величина їх умовно постійної частини.

Природно, що постійність цієї складової поточних пасивів є досить відносною. Вона залежить від кількості клієнтів, рівня ділової активності в державі, конкретному регіоні, оборотів на рахунках та інших чинників, у тому числі сезонності. Однак грамотний банківський менеджмент забезпечує не тільки підтримку рівня стабільної частини поточних пасивів, а й прогнозування динаміки обсягів поточних пасивів та можливих змін їх стабільної частини, що прирівнює цю складову банківських коштів до керованих, але дешевих ресурсів, здатних формувати значний прибуток.

Поточні пасиви складаються з двох різних частин. Перша — стабільна, представлена умовно постійною їх частиною. Друга — змінна, чи «пульсуюча», частина поточних пасивів, — не підлягає самостабілізації внаслідок

взаємодії депозитів до запитання як сукупності випадкових величин і зберігає свою нестабільну, випадкову природу. Причому банк не може заздалегідь визначити конкретну величину «пульсуючих» пасивів, яка фактично складається на кінець кожного банківського дня. Процес формування поточних пасивів засвідчує, що банк може розмістити наявні в його розпорядженні «пульсуючі» ресурси (які непередбачено з'явилися на кінець банківського дня понад рівень, необхідний для підтримання ліквідності) на міжбанківському короткостроковому ринку як кредити овернайт (МБК акт) і одержати відповідний дохід.

Однак різниця у процентних ставках за короткостроковими міжбанківськими кредитами та строковими активами змушує шукати можливості для нарощування керованих ресурсів. За тимчасової відсутності чи при дефіциті коштів у межах цього рівня їх можна поповнити або перекрити дефіцит за рахунок відповідних запозичень на короткостроковому міжбанківському ринку (МБК пас). Причому на величину АК збільшуються «довгі» ресурси для кредитування суб'єктів господарювання та фізичних осіб і відповідно зменшуються ресурси для розміщення на корокостроковому міжбанківському ринку (МБК акт).

Залучення короткострокових ресурсів і заповнення ними дефіцитних періодів дає змогу нібито блокувати «пульсуючі» пасиви на заданому рівні, тобто підтримувати їх у стабільному стані протягом тривалих періодів. Відтак, забезпечується стабільність частини «пульсуючих» пасивів при їх доповненні запозиченнями овернайт на міжбанківському ринку. У цьому разі стабілізація некерованих ресурсів забезпечується трансформацією короткострокових пасивів методом, який можна назвати методом часткового блокування «пульсуючих» пасивів. При цьому «короткі» і нестабільні пасиви перетворюються на «довгі» та дешеві ресурси.

Використання цього методу пояснює наявність стійкого попиту на короткострокові ресурси на міжбанківському ринку. Прийнято вважати, що короткострокові запозичення застосовуються для регулювання ліквідності балансу банку чи підтримання в заданих межах рівня обов'язкового резервування залучених коштів. Вихідним, первинним моментом є розміщення банком коштів у строкові активи в обсягах, які перевищують величину наявних у його розпорядженні стабільних поточних пасивів, а проблеми з ліквідністю є вторинними — вони з'являються як природний вияв використання «пульсуючих» пасивів для фінансування строкових активних операцій.

Ранжирування цих дій, правильне визначення причин і наслідків при вивченні та використанні у практичній діяльності банків закономірностей формування ресурсів та їх стабілізації дають змогу організувати цілеспрямоване використання частини «пульсуючих» пасивів у процесі банківського менеджменту для розміщення в найдохідніші строкові активи. Це у свою чергу потребує прогнозування ресурсного потенціалу, з одного боку — для найповнішого його використання, а з другого — для запобігання можливим ризикам.

Банки у процесі своєї діяльності, використовуючи відповідні технології, створюють, генерують «довгі» і дешеві інвестиційні ресурси з одержуваних від клієнтів нестабільних залишків коштів на їх рахунках до запитання.

Можливість інвестиційного кредитування виникає внаслідок створення тимчасово вільного капіталу та його руху. Розвинуті кредитні відносини пов'язані зі створенням відповідного інституціонального середовища.

Важливі обставини, які визначають поведінку банків у цьому сегменті банківських послуг, такі.

1. У структурі пасивів вітчизняних банків переважають короткострокові вкладення, які не можуть слугувати джерелом для довгострокового кредитування. У більшості банків на сьогодні джерелом для довгострокового кредитування в основному є лише кошти акціонерів та власні фонди. Причиною цього стали відтік депозитів з банків, відсутність підтримки інвестиційної діяльності з боку Національного банку України.

2. Більшість іноземних банків вельми перебірливі у виборі українських позичальників та кредитують їх обережно. Такі кредити, як правило, надаються безпосередньо під гарантії уряду або великих вітчизняних банків. Іноземні банки з готовністю кредитують експортерів, які мають тривалі, налагоджені зв'язки з іноземними партнерами, підприємствами, які вже відомі за межами України та мають відмінну ділову репутацію, бездоганну кредитну історію.

3. Деякі вітчизняні банки мають доступ до кредитних ліній міжнародних (іноземних) організацій. Серед яких:

– Міжнародний банк реконструкції та розвитку (Світовий банк);
– Європейський банк реконструкції та розвитку;
– Німецько-український фонд «Міжнародний консультативний проект»;
– Фонд «Євразія»;
– Western NIS Enterprise Fund.

За рахунок грошових коштів таких кредитних ліній українські банки можуть надавати кредити на значно кращих умовах (строком до п'яти років, більш низька процентна ставка тощо).

Інвестиційні операції, як і кредитні, приносять основну частину доходів банку, також підлягають ризикам. Банківським інвестиціям притаманні такі ризики.

1. *Кредитний ризик.* Пов'язаний з імовірністю того, що фінансові можливості емітента знизяться настільки, що він виявиться неспроможним виконати свої зобов'язання щодо сплати основного боргу та доходів по цінних паперах.

2. *Ринковий ризик*. Випливає з того, що за непередбачуваних обставин на ринку цінних паперів або в економіці привабливість цінних паперів як об'єкта грошових вкладень може бути частково втрачена, унаслідок чого їх продаж стане можливим лише за умови великої знижки.

3. *Процентний ризик*. Пов'язаний з тим, що зростання чи зниження процентних ставок негативно вплине на різницю між процентними доходами і процентними витратами. Наприклад, зростання процентних ставок веде до зниження ринкової ціни раніше емітованих зобов'язань.

4. *Інфляційний ризик.* Імовірність того, що ціни на товари і послуги, які придбаваються банком, збільшаться або вартість активів банку буде зведена до нуля через зростання цін.

Постановою Правління Національного банку України від 12 лютого 2003 р. за № 51 (зареєстроване в Міністерстві юстиції України 24 лютого 2003 р. за № 150/7471) затверджено Тимчасове положення про порядок довгострокового рефінансування (підтримання ліквідності) банків Національним банком України. Відповідно до цього Положення Національний банк України здійснював довгострокове рефінансування в національній валюті банків — юридичних осіб для підтримання довгострокової ліквідності, спрямованої на кредитування проектів, орієнтованих на розвиток внутрішнього ринку (товарів, робіт, послуг), виробництво конкурентноздатної та імпортозамінюючої продукції, а також продукції, яка закріпить експортний потенціал економіки, та на розширення суміжного виробництва. Такий кредит надавався на строк до трьох років за обліковою ставкою на дату його видання, розмір якої не змінювався протягом періоду кредитування, за умови, що банк, надавши довгостроковий кредит за відповідну плату, не збільшуватимиме її протягом дії кредитного договору.

В Україні останнім часом активізуються філії та представництва банків інших країн. Деякі з цих банків мають можливість надавати кредити на більш тривалий строк та за більш низькою процентною ставкою, ніж українські банки. Крім того, іноземні банки можуть надавати більш великі суми грошових коштів.

На цей час зазначене Тимчасове положення Національного банку України втратило чинність.

Постановою Правління Національного банку України від 25 грудня 2008 р. за № 459 затверджене Тимчасове положення про надання Національним банком України кредитів для підтримки ліквідності банків у разі реальної загрози стабільності банківській системі. Згідно з п. 1.1 зазначене Положення розроблено відповідно до вимог законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України з метою захисту інтересів вкладників банків. Це Положення визначало порядок надання Національним банком України кредитів банкам у разі реальної загрози стабільності банківської системи, спричиненої нестабільністю та падінням курсу гривні, іншими обставинами, які викликали суттєве зниження платоспроможності значної частини банків або позичальників банків. Пункти 1.2., 1.3. передбачали, що рішення про надання Національним банком України кредиту для підтримання ліквідності окремого банку ухвалюється постановою

Правління Національного банку України. Кредит для підтримки ліквідності надавався банку строком до 365 днів як одноразово, так і у формі траншів залежно від потреби у ньому.

Постановою Правління Національного банку України від 30 квітня 2009 р. за № 262 затверджене Положення про кредитну підтримку Національним банком України банків України в разі реальної загрози стабільності їх роботи. Згідно з п. 1.1. зазначене Положення розроблено відповідно до статей 99, 100 Конституції України, вимог законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України з метою вдосконалення процедури порядку надання Національним банком України кредитів банкам у разі реальної загрози стабільності їх роботи.

Це Положення визначає порядок надання Національним банком України кредитів банкам, які розробили програми фінансового оздоровлення, та порядок пролонгації наданих Національним банком України кредитів. Програма фінансового оздоровлення банку має відповідати вимогам нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання діяльності банків в Україні та спрямовуватися на поліпшення його фінансового стану (ліквідності, платоспроможності, достатності капіталу, структури активів, дохідності, рентабельності тощо).

Висновки. На цей час банки, які здійснюють інвестиційну діяльність, залишилися без підтримки Національного банку України. Зміни, які нині вносяться в нормативно-правові акти, стосуються підтримки самих банків в умовах наслідків світової фінансової кризи.

Українські банки в теперішній ситуації шукають шляхи, форми та методи участі в інвестиційних процесах в економіці, керуючись не тільки намаганням отримати дохід, а й інстинктом самозбереження, оскільки руйнівні процеси в економіці не відповідають інтересам розвитку банків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про банки та банківську діяльність (в редакції Закону від 07.12.2000 р.) // Відом. Верхов. Ради України. — 2001. — Закон України від 20.03.1991 р. — № 5–6. — Ст. 30.
2. Тимчасове положення про порядок довгострокового рефінансування (підтримання ліквідності) банків Національним банком України, затверджене постановою Правління Національного банку України від 12.02.2003 р. № 51 та зареєстроване в Міністерстві юстиції України 24.02.2003 р. за № 150/7471.
3. Тимчасове положення про надання Національним банком України кредитів для підтримки ліквідності банків у разі реальної загрози стабільності банківської системи, затверджене постановою Правління Національного банку України 25.12.2008 р. № 459 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB08033.html

4. Положення про кредитну підтримку Національним банком України банків України в разі реальної загрози стабільності їх роботи, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 30.04.2009 р. за № 262 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://news.yurist-online.com/laws/3883
5. Сторожук О. Довгостроковий кредит як джерело формування та відновлення основних фондів підприємства / О. Сторожук // Вісн. подат. служби. — 2004. — № 32.
6. Стойко О. Я. Банківські операці», розділ 5 «Інвестиційні операції комерційного банку» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://books.efaculty.kiev.ua/bank/1/r5
7. Кротюк В. Л. Правовий статус Національного банку України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.07. — К., 1999.
8. Глібко С. В. Правові аспекти регулювання діяльності банків при фінансових кризах / С. В. Глібко // Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. — Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. — Вип. 104. — С. 156–165.
9. Карманов Є. В. Банківський сертифікат як форма укладення договору банківського вкладу в іноземній валюті / Є. В. Карманов // Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. — Х. : Нац. юрид. акад. України, 2000. — Вип. 43. — Ст. 49–53.
10. Карманов Є. Розвиток та сучасні проблеми правового регулювання банківського вкладу в іноземній валюті / Є. Карманов // Вісн. Акад. правов. наук України, 2000. — № 1 (20). — С. 120–128.
11. Васюренко Л. Інвестиційна програма: економічна природа та сутність / Л. Васюренко, В. Глущенко // Банківська справа. — 2003. — № 2.
12. Вожжов А. Депозити до запитання у формуванні стабільної і керованої ресурсної бази банків / А. Вожжов // Вісн. Нац. банку України. — 2002. — № 11. — С. 5–7.
13. Вожжов А. П. Трансформація змінної частини поточних пасивів комерційного банку до складу керованих ресурсів / А. П. Вожжов, Е. А. Сухомлинов // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. — Дніпропетровськ : ДНУ, 2001. — Вип. 99.

ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ АКТИВИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННОГО КРЕДИТОВАНИЯ БАНКАМИ УКРАИНЫ

Харченко А. Н.

Рассмотрены хозяйственно-правовые вопросы активизации инвестиционного кредитования банками Украины в контексте активизации банковских инвестиций в реальный сектор экономики.

Ключевые слова: инвестирование, инвестиционные банковские операции, кредитование, банковское учреждение, государственное регулирование банковской деятельности.

ECONOMIC AND LEGAL PROBLEMS OF ACTIVIZATION INVESTMENT CREDIT BY BANKS OF UKRAINE

Kharchenko A. M.

Review economic and legal problems of activization investment credit by banks of Ukraine according to activization of banking investments in real economics.

Keywords: investment, investments banking operations, crediting, banking institution, state regulation of banking activity.

УДК 346.7:339:621.31

СУСПІЛЬНІ ІНТЕРЕСИ ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГЕНЕРУЮЧИХ КОМПАНІЙ

О. Ю. Битяк*, кандидат юридичних наук*
Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Розглянуто окремі положення Енергетичної Стратегії України на період до 2030 р. в контексті пропонованої нею реформи організації електроенергетичного комплексу України, зокрема в частині приватизації електрогенеруючих компаній та переходу до ліберальної моделі функціонування оптового ринку електричної енергії.

Ключові слова*: генеруючі компанії, електроенергетичний сектор, функціонування електроенергетичних підприємств.*

Постановка проблеми. Українська електроенергетика нині перебуває під впливом потужних суспільних інтересів, у першу чергу держави та суспільства, однак, і це треба визнати, — інтересів окремих фінансово-промислових груп. Власне останні й ініціюють багато перетворень в організації, принципах та порядку функціонування електроенергетичного комплексу, маючи на меті переважно приватні егоїстичні інтереси. На певних етапах держава під тиском проблем, що накопичуються, починає реформувати систему енергетичних відносин у напрямку їх відповідності суспільним інтересам. Так відбувалося і відбувається з приводу функціонування обленерго, які переважно є у недержавній формі власності. Сьогодні підставою для з'ясування балансу суспільних інтересів стали самі генеруючі компанії під гаслом лібералізації моделі електроенергетичного ринку.

Слід зазначити, що ця боротьба інтересів зачіпає такий інструмент організаційно-господарського впливу, як програмування економічної діяль-

© Битяк О. Ю., 2011